

Ανέμελες διακοπές δίπλα στις γκρίζες σκιές της ιστορίας

Μια ιστορία που δεν μπορεί να ειπωθεί

Andreas Eberhardt

Κρήτη, το νοτιότερο μεγάλο νησί της Ευρώπης. Προορισμός διακοπών για περισσότερους από 5 εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο. Αμέτρητες πολύχρωμες ομπρέλες στολίζουν τις παραλίες.

Πριν από 80 και πλέον χρόνια, άλλες ομπρέλες πλαισίωναν την εικόνα. Από τις 20 Μαΐου 1941, χιλιάδες Γερμανοί αλεξιπτωτιστές αποβιβάστηκαν στο νησί και το κατέλαβαν μετά από αιματηρές μάχες. Οι Γερμανοί κατακτητές χρησιμοποίησαν στη συνέχεια πρωτοφανή βία εναντίον των αντιστασιακών και του άμαχου πληθυσμού στα βουνά της Κρήτης. Περισσότερα από 40 χωριά ισοπεδώθηκαν. Ένα παρελθόν που δεν μπορεί να ξεχαστεί από πολλές κρητικές οικογένειες έως και σήμερα.

Στις 20 Μαΐου 1944, κι ενώ ο πόλεμος είχε προ πολλού χαθεί, Γερμανοί στρατιώτες συγκέντρωσαν τους περίπου 300 Εβραίους που ζούσαν στα Χανιά. Μετά από κράτηση δύο εβδομάδων στις φυλακές της Αγιάς, τους μετέφεραν στο Ηράκλειο ώστε να τους επιβιβάσουν στο μικρό ατμόπλοιο «Ταναΐς» με προορισμό τον Πειραιά και από εκεί σιδηροδρομικώς στο Άουσβιτς. Μαζί τους στριμώχτηκαν στα αμπάρια Κρητικοί αντιστασιακοί και Ιταλοί αιχμάλωτοι πολέμου. Το ατμόπλοιο, που έφερε γερμανική σημαία, торπιλίστηκε από βρετανικό υποβρύχιο νωρίς το πρωί της 9ης Ιουνίου 1944 και βυθίστηκε στα ανοιχτά της Σαντορίνης μέσα σε λίγα λεπτά.

Όλοι οι κρατούμενοι πνίγηκαν. Το ναυάγιο έβαλε τέλος όχι μόνο στην ιστορία μιας κοινότητας αιώνων, αλλά και στην ιστορία της συνύπαρξης των Χανιωτών Εβραίων με τους γείτονές τους στην παλιά συνοικία, η οποία ονομάζεται ακόμη και σήμερα «Εβραϊκή».

Η ιστορία της βύθισης του Ταναΐς έχει σχεδόν ξεχαστεί. Αυτό που πλέον μένει είναι το όνομα της γειτονιάς, τα παλιά σπίτια, η ιστορική συναγωγή Ετζ Χαγίμ - και λιγосτές φωτογραφίες. Η πιο χαρακτηριστική απεικονίζει δύο αδελφές, ηλικίας 20 και 22 ετών, και αποτελεί ένα αποχαιρετιστήριο δώρο στην καλύτερη φίλη τους. Τραβήχτηκε ένα χρόνο πριν το θάνατό τους. Αν κοιτάξετε τα πρόσωπα της Ιουδήτα και της Σάρα Κούνιο, μπορείτε να φανταστείτε τη ζωή τους στα Χανιά, ποιες ήταν οι επιθυμίες τους για το μέλλον, ίσως να αφουγκραστείτε ακόμη και τα όνειρά τους. Η εν λόγω φωτογραφία αποτέλεσε την αφετηρία για την προσπάθειά μας να αφηγηθούμε μια ιστορία για τους ανθρώπους από την «Εβραϊκή». Μια ιστορία που δεν ξέρουμε πώς συνέβη. Μια ιστορία που κανείς δε γνωρίζει, γιατί δεν έχει μείνει κανείς για να την αφηγηθεί.

Ωστόσο, Έλληνες και Γερμανοί από κοινού, προσπαθούμε να δώσουμε ζωή σε αυτή την ιστορία. Γιατί; Η απάντηση σε αυτό το ρητορικό ερώτημα βρίσκεται στην αναζήτησή μας για τα απομεινάρια του παρελθόντος, όπου βρεθήκαμε μπροστά σε εκπλήξεις. Μερικά ενδεικτικά μικρά ευρήματα: Η αναφορά ενός Αμερικανοεβραίου που επισκέφθηκε την Κρήτη και δεν βρήκε σχεδόν κανέναν Εβραίο, καθότι δεν ήταν πουθενά αναγνωρίσιμοι. Η γραπτή αναφορά ενός ραβίνου που παραπονιέται για την έλλειψη της εβραϊκής γλώσσας από το εκκλησίασμά του. Η νεαρή Εβραιοπούλα που έμαθε γαλλικά από τις ορθόδοξες μοναχές. Ή εκείνη που εκπαιδεύτηκε ως πιανίστρια και έπαιζε σε ένα περιθωριοποιημένο μπαρ για να ζήσει. Ακόμα, ο νεαρός άνδρας που οδηγούσε τη μοτοσικλέτα του - μια BMW! - στα βουνά ή εκείνος που έκανε εξορμήσεις σε άγριες παραλίες με το κάμπριο αυτοκίνητό

του. Εν ολίγοις, βρήκαμε πραγματικούς ανθρώπους. Η έκπληξή μας λέει πολλά για την εικόνα που ακόμα έχουμε για τους Εβραίους.

80 χρόνια μετά τη βύθιση του Ταναΐς, αφηγούμαστε πώς θα μπορούσαν να είχαν εξελιχθεί τα πράγματα. Αυτή η προσπάθεια είναι αναπόφευκτα ατελής, αλλά προσπαθεί να γεμίσει το κενό με τη φαντασία, τις ιδέες και τις επιθυμίες μας για το πώς θα μπορούσαν να είχαν γίνει τα πράγματα. Μια ζωή ανθρώπων μεταξύ ανθρώπων. Γίνετε μέρος της Ιστορίας.

Θεατροπαιδαγωγικό σακίδιο

Το θεατρικό κολάζ «Ανέμελες διακοπές δίπλα στις γκρίζες σκιές της ιστορίας» συνοδεύεται από τη δυνατότητα για τους εκπαιδευτικούς να διευθύνουν το δικό τους θεατρικό εργαστήριο με την τάξη τους - επίσης ανεξάρτητα από το έργο. Το «θεατροπαιδαγωγικό σακίδιο», το οποίο αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του συνολικού έργου, περιέχει τα απαραίτητα υλικά.

Θέλουμε να δώσουμε μια φωνή στους Εβραίους κατοίκους των Χανίων, να θυμηθούμε τη μοίρα τους αφηγούμενοι τις ιστορίες τους. Χρησιμοποιώντας τα ελάχιστα σωζόμενα έγγραφα και φωτογραφίες και διάφορες θεατρικές τεχνικές, οι μαθητές έρχονται πιο κοντά στους ανθρώπους που βρίσκονταν στο Τάναϊς, διευρύνουν τα γεγονότα με τις ιδέες τους για την καθημερινή ζωή κατά τη διάρκεια της κατοχής και τέλος κάνουν συνδέσεις με τη δική τους ζωή.

Το εργαστήριο σε καμία περίπτωση δεν έχει σκοπό να αναπαραστήσει ή έστω να συμπάσχει με την κατάσταση των Εβραίων πολιτών στη φυλακή ή στο πλοίο που βυθίζεται. Οι ενότητες αποτελούν μια προσπάθεια να γίνει πιο απτή η καθημερινή ζωή στα Χανιά την περίοδο της γερμανικής κατοχής για τους νέους με βάση τις ελάχιστες διαθέσιμες πληροφορίες και να αναπτύξουν μια πιο οξεία άποψη για την πόλη τους.

Το υλικό αποτελεί τη βάση για διάφορα εργαστήρια διάρκειας 45 έως 90 λεπτών. Υπάρχει επίσης μια εισαγωγική ενότητα (45 λεπτά) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί απευθείας πριν από το εργαστήριο ή σε μια προπαρασκευαστική συνάντηση με τους συμμετέχοντες.

Είμαστε στην ευχάριστη θέση να διαθέσουμε το σακίδιο πλάτης σε σχολεία και εξωσχολικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα, τη Γερμανία και άλλες χώρες.

Το ιστορικό υπόβαθρο

Η κατάσταση των Εβραίων της Κρήτης

Στην Ελλάδα, οι πρώτες εκτοπίσεις Εβραίων στο Άουσβιτς πραγματοποιήθηκαν τον Μάρτιο του 1943 από τη Θεσσαλονίκη. Οι εκτοπίσεις από την Αθήνα δεν πραγματοποιήθηκαν μέχρι τον Μάρτιο του 1944, αφού είχαν εκδοθεί αντίστοιχες εντολές από το Βερολίνο, γεγονός που ήταν σχετικά καθυστερημένο σε σύγκριση με την κατάσταση στην υπόλοιπη κατεχόμενη από τους Γερμανούς Ευρώπη. Σε πολλές πόλεις, αλλά και σε ορισμένα νησιά, όπως η Κρήτη, η εβραϊκή ζωή είχε συνεχιστεί σχετικά ανενόχλητη μέχρι τότε. Αυτό οφειλόταν κυρίως στις τρεις διαφορετικές δυνάμεις κατοχής στην Ελλάδα. Η Ιταλία και η Βουλγαρία, οι άλλες κατοχικές δυνάμεις δίπλα στο Γερμανικό Ράιχ, ήταν πολύ πιο συγκρατημένες στην προσέγγισή τους στο θέμα. Οι απελάσεις λοιπόν ήρθαν προφανώς απροσδόκητα για πολλούς, αλλά τότε με δραστική μορφή. Μόνο λίγες ευρωπαϊκές χώρες που κατελήφθησαν από το Γερμανικό Ράιχ έχασαν μεγαλύτερο ποσοστό του εβραϊκού πληθυσμού τους από την Ελλάδα- υπολογίζεται ότι περίπου το 90% των Ελλήνων Εβραίων δολοφονήθηκε.

Η εβραϊκή κοινότητα της Κρήτης, η οποία αριθμούσε περίπου 300 άτομα και ζούσε σχεδόν αποκλειστικά στα Χανιά, καταγράφηκε αρχικά από τους Γερμανούς το 1941. Οι εβραϊκές επιχειρήσεις απαγορεύτηκαν για τους Γερμανούς. Μια δεύτερη καταγραφή πραγματοποιήθηκε το 1943. Στις 12 Μαΐου 1944, ο Γερμανός διοικητής έλαβε την εντολή εκτόπισης και στις 20 Μαΐου, ο εβραϊκός πληθυσμός συγκεντρώθηκε από Γερμανούς στρατιώτες -δεν υπήρχαν μονάδες SS στην Κρήτη- και αρχικά οδηγήθηκε στις φυλακές Αγυιάς. Στις 4 Ιουνίου 1944, μεταφέρθηκαν στο φρούριο Μακάσι στο Ηράκλειο, απ' όπου μεταφέρθηκαν στο ατμόπλοιο Τάναϊς στις 8 Ιουνίου. Μαζί με Κρητικούς αντιστασιακούς και Ιταλούς αιχμαλώτους πολέμου, στριμώχτηκαν στα στενά αμπάρια του μικρού ατμόπλοιου. Αρχικά επρόκειτο να μεταφερθούν στον Πειραιά και από εκεί σιδηροδρομικώς στο Άουσβιτς. Το ατμόπλοιο, το οποίο έφερε τη γερμανική σημαία και δεν έφερε την ένδειξη μεταφοράς αιχμαλώτων πολέμου, torpilίστηκε από βρετανικό υποβρύχιο αφού απέπλευσε νωρίς το πρωί της 9ης Ιουνίου 1944 και βυθίστηκε στα ανοιχτά της Σαντορίνης μέσα σε λίγα λεπτά. Όλοι οι αιχμάλωτοι πνίγηκαν.

Μια ιστορία που δεν μπορεί να ειπωθεί: οι πηγές μας

Δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου στοιχεία για τη ζωή των Εβραίων κατοίκων των Χανίων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Όλοι πνίγηκαν μαζί με το Τάναϊς, εκτός από ελάχιστους επιζώντες όπως ο Ιωσήφ Κόεν, που κατάφερε να διαφύγει. Επιβίωσε κρυμμένος με τους Αντάρτες στα βουνά, αργότερα μετανάστευσε στο Ισραήλ και μίλησε στο Yad Vashem για τα γεγονότα στα Χανιά. Χρησιμοποιήσαμε τη μαρτυρία του.

Λίγα μέλη της κοινότητας, όπως ο Ιωσήφ Βετούρα, κατάφεραν να φτάσουν στην Αθήνα πριν από την απέλαση- επέζησε εκεί. Οι περιγραφές του για τη ζωή στα Χανιά μας έδωσαν σημαντικά στοιχεία. Υπάρχουν επίσης αρκετές περιγραφές αυτοπτών μαρτύρων από γείτονες που πήραν συνέντευξη δεκαετίες αργότερα. Η ερωτική ιστορία του Λάμπη του βιολιστή και της Τζένης της πιανίστριας έχει γίνει η βάση ενός μυθιστορήματος. Λίγα δημοσιεύματα εφημερίδων ασχολούνται με την τύχη των ανθρώπων που πνίγηκαν στο Τάναϊς. Όλες αυτές οι πηγές γράφτηκαν εκ των υστέρων, μερικές φορές δεκαετίες αργότερα, εν γνώσει της ενδεχόμενης μοίρας της κοινότητας και διαμορφώθηκαν από πολλές διαφορετικές επιρροές. Συνεπώς, πρέπει πάντα να τις βλέπουμε κριτικά.

Ο Νίκος Σταυρουλάκης κατέγραψε την ιστορία της φωτογραφίας της Ιουδήτα και της Σάρα. Χωρίς αυτόν, την έρευνά του και την αφοσίωσή του, το πολιτιστικό κέντρο Συναγωγή Ετς Χαγίμ δεν θα υπήρχε σήμερα.

Οι γερμανικοί φάκελοι καταχώρισης έχουν διατηρηθεί. Αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή μας για τα ονόματα, τους τόπους διαμονής, τις ημερομηνίες γέννησης και τα επαγγέλματα των Εβραίων κατοίκων των Χανίων. Όλα τα ονόματα των Εβραίων κατοίκων που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από αυτούς τους καταλόγους. Οι ιστορικές φωτογραφίες από τα Χανιά τέθηκαν στη διάθεσή μας από τα Ομοσπονδιακά Αρχεία (*Bundesarchiv*). Τραβήχτηκαν από Γερμανούς στρατιώτες ή πολεμικούς ανταποκριτές και ως εκ τούτου αντικατοπτρίζουν την άποψη των δυνάμεων κατοχής. Εκείνη την εποχή, η κατοχή ιδιωτικών φωτογραφικών μηχανών απαγορευόταν στην Κρήτη. Τα αποσπάσματα από το γερμανικό δελτίο ειδήσεων (*Deutsche Wochenschau*) αριθ. 561 που χρησιμοποιήθηκαν στην παράσταση με τα πλάνα από την εισβολή στην Κρήτη, συνοδευόμενα από την "Ίππασία των Βαλκυριών" του Βάγκνερ, προέρχονται επίσης από τα Ομοσπονδιακά Αρχεία.

Η ιστορία του πολέμου

Σε μια από τις μεγαλύτερες αερομεταφερόμενες επιχειρήσεις στη στρατιωτική ιστορία μέχρι σήμερα, ο γερμανικός στρατός εισέβαλε στην Κρήτη, το τελευταίο ακατοίκητο τμήμα της Ελλάδας, στις 20 Μαΐου 1941. Εκτός από τις μάχες στο Ρέθυμνο και το Ηράκλειο, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη μάχη για την περιοχή γύρω από το αεροδρόμιο του Μάλεμε (γνωστό ως *Ύψος 107*). Οι Γερμανοί κατέλαβαν τελικά το αεροδρόμιο μετά από βαριές απώλειες τρεις ημέρες μετά την απόβασή τους στις 22 Μαΐου 1941- κατέλαβαν τα Χανιά μετά από περαιτέρω βαριές μάχες στις 27 Μαΐου και το λιμάνι της Σούδας στις 28 Μαΐου.

Οι σύμμαχοι υπερασπιστές του νησιού αποφάσισαν να εκκενώσουν τα στρατεύματά τους στην Αίγυπτο στις 27 Μαΐου. Από τους περίπου 32.000 συμμαχικούς στρατιώτες -οι οποίοι προέρχονταν από τη Μεγάλη Βρετανία, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία- 18.000 κατάφεραν να αποβιβαστούν για την Αίγυπτο μέσω της Χώρας Σφακίων στα νότια της Κρήτης, 12.000 αιχμαλωτίστηκαν από τους Γερμανούς και 2.000 έχασαν τη ζωή τους στις μάχες. 1.500 από αυτούς είναι θαμμένοι στο πολεμικό νεκροταφείο της Κοινοπολιτείας στον κόλπο της Σούδας. Συνολικά περίπου 14.000 Γερμανοί στρατιώτες, ορισμένοι από τους οποίους είχαν μεταφερθεί στο νησί μέσω του λιμανιού της Σούδας, κατέλαβαν το νησί μέχρι την 1η Ιουνίου 1941. 4.465 από τους περίπου 6.500 πεσόντες στρατιώτες είναι θαμμένοι στο γερμανικό πολεμικό νεκροταφείο στο Μάλεμε.

Περίπου 500 συμμαχικοί και άλλοι Έλληνες στρατιώτες παρέμειναν κρυμμένοι στα βουνά, υποστηριζόμενοι από τον αγροτικό πληθυσμό και πολυάριθμους αντιστασιακών. Η θέληση του κρητικού πληθυσμού να αντισταθεί αποτέλεσε έκπληξη για τους Γερμανούς κατακτητές. Κατά τη διάρκεια της κατοχής, πολλά εγκλήματα πολέμου διαπράχθηκαν από τους Γερμανούς σε μια προσπάθεια να κάμψουν αυτή την αντίσταση. Συνολικά 8.575 Κρητικοί έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ο Γερμανός διοικητής στρατηγός Bruno Bräuer εκτελέστηκε για εγκλήματα πολέμου μετά τον πόλεμο. Ο τάφος του βρίσκεται σήμερα στο Μάλεμε.

Ομάδα παραγωγής

Καλλιτεχνική διεύθυνση

Ο Jürgen Zielinski, ένας από τους πιο γνωστούς σκηνοθέτες θεάτρου για νεανικό κοινό στη Γερμανία, είναι ο εμπνευστής και καλλιτεχνικός διευθυντής του έργου. Από το 2002 έως το 2020 ήταν καλλιτεχνικός διευθυντής και διευθυντής του Theater der Jungen Welt (TDJW - Θέατρο του Νέου Κόσμου) στη Λειψία, όπου ανέβασε, μεταξύ άλλων, το πρωτοποριακό έργο "Τα παιδιά του Ολοκαυτώματος". Ο Zielinski διηύθυνε το Θέατρο Νέων Kampnagel στο Αμβούργο και το παιδικό και νεανικό θέατρο στο Landestheater Tübingen, σκηνοθέτησε πάνω από 150 παραγωγές στη Γερμανία και στο εξωτερικό (μεταξύ άλλων στο Βρότσλαβ στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας) και εργάστηκε για οκτώ χρόνια ως ελεύθερος σκηνοθέτης, κυρίως σε βραδινές παραγωγές σε δημοτικά και κρατικά θέατρα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, σκηνοθέτησε το έργο «Νάθαν ο Σοφός» του G ttrfried Ephraim Lessing για λογαριασμό του Ινστιτούτου Γκαίτε στο Καράτσι του Πακιστάν. Είναι βραβευμένος από τη Διεθνή Ένωση Θεάτρου για Παιδιά και Νέους.

Οι παραγωγές του έχουν επίσης παρουσιαστεί σε πολυάριθμες σκηνές στη Γερμανία. Η παραγωγή του "Παιδιά του Ολοκαυτώματος", για παράδειγμα, έχει παρουσιαστεί στη Γερμανία, την Πολωνία και το Ισραήλ, ενώ το έργο του "JULLER" για τον γερμανοεβραίο εθνικό ποδοσφαιριστή Julius Hirsch έχει παρουσιαστεί σε πολλά θέατρα σε γερμανικές ποδοσφαιρικές πόλεις. Έχει αναπτύξει πολυάριθμες υπαίθριες παραστάσεις και έχει διευθύνει εργαστήρια σε διεθνή φεστιβάλ.

Δραματουργία

Ο Dr. Andreas Eberhardt είναι Γερμανός κοινωνικός επιστήμονας και πρώην διευθυντής ιδρυμάτων, ο οποίος έχει διατελέσει, μεταξύ άλλων, σε ηγετικές θέσεις στο γερμανο-ισραηλινό ίδρυμα Future Forum, στο ίδρυμα Remembrance, Responsibility and Future και στο ίδρυμα Alfred Landecker. Είναι ιδρυτής της εταιρείας συμβούλων Design Democracy+. Το έργο του επικεντρώνεται στην ενίσχυση μιας δημοκρατικής κοινωνίας των πολιτών στην Ευρώπη και στην προώθηση μιας σύγχρονης κουλτούρας μνήμης.

Ηθοποιοί

Γιάννης Ντάσιος
Emilie H use
Laura Hempel
Λουκία Καρακώστα
Sven Reese
Annika Sch ffler
Έλια Βεργανελάκη

Καλλιτεχνική διεύθυνση J rgen Zielinski

Δραματουργία Andreas Eberhardt

Σκηνογραφία Πένυ Κορρέ

Χορογραφία Βασιλική Δουδουλάκη

Παραγωγή Ιωάννης Πουλάκας

Χορωδία Λουκία Καρακώστα

Συντονισμός Anja Zuckmantel

Βοηθός καλλιτεχνικής διεύθυνσης Χαρά Πουλάκα

Φώτα και ήχος Ιωάννης Λύκος (εναΔυο ΠΟΛΥΜΕΣΑ)

Συνοδευτικό εκπαιδευτικό έργο Bettina Frank / Heldenfabrik

Καταρίνα Αδαμάρα

Εισιτήρια για τις επερχόμενες παραστάσεις του θεατρικού κολάζ «*Ανέμελες διακοπές δίπλα στις γκρίζες σκιές της ιστορίας*» στις 20, 21, 22, 23, 25 και 26 Οκτωβρίου μπορείτε να κλείσετε από τώρα στην ιστοσελίδα μας: <https://www.etz-hayyim-hania.org/events/>

Τα εισιτήρια είναι δωρεάν, αλλά πρέπει να προκρατηθούν λόγω περιορισμένου χώρου.

Η παράσταση χρησιμοποιεί ποικίλα θεατρικά μέσα: χορωδιακά, λεκτικά και μη λεκτικά, με μουσική και εγκαταστάσεις σε εναλλασσόμενες τοποθεσίες εντός και εκτός της συναγωγής. Οι σκηνές παίζονται στα ελληνικά και στα αγγλικά.

Η πρεμιέρα είναι ήδη εξαντλημένη.

Ιστοσελίδα του έργου www.tanais.de/project

Επικοινωνήστε με Συναγωγή Ετζ Χαγίμ: info@etz-hayyim-hania.org, +30-6942581917

Το έργο υποστηρίζεται από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εξωτερικών